

ge en kurs, der altid var ekspanderende, men også af og til for risikabel. Hansen fører analysen frem til en afprøvning af Richard H. Tillys tese om, at det var centralbankernes villighed til at stille likvide midler til rådighed, der var afgørende for, om der opstod universalbanker eller ej. Med andre ord, stod Nationalbanken bag discountkassens ekspansion og Bierfreunds virksomhed? Ikke ifølge discountkassens hovedbøger.

Sådan kan dette udpluk af festskriftets artikler følge vejen fra godsejerstandens særegne økonomiske rationalitet over merkantilismens hovedstadsdominerede, statsstyrede økonomi og til liberalismens handelsekspansion, hvor provinsen rejste sig over for hovedstaden. Andre artikler kunne have været fremhævet. Der ligger ingen kvalitetsvurdering i, at det ikke er gjort. De nævnte giver blot en god sammenhæng. Men det skal bemærkes, at Knud J.V. Jespersen i »Danmarks Riges Adel – en truet art. Træk af debatten om adelsbegrebet 1790-1934« præsenterer en senere tids stillingtagen til den adel, Ingrid Henriksen har behandlet. Der er et afrundet afsnit om finsk erhvervshistorie, bestående af artikler af Yrjö Kaukaiainen, Per Schybergson og Jorma Ahve-

nainen. Niels Thomsen fremlægger »En boreprøve af provisorietidens vælgeropinion. Valget på Christianshavn 9.9.1890«, hvor vælgeradfærden sættes i forhold til alder, erhverv, indkomst, urbanisering og industrialisering. Derved fremstår vælgerkorpset og dets eksakte baggrund som drivkraften bag disse års vælgerskred, i stedet for en svævende størrelse som »det sejrende industriborgerskab«. Carsten Due Nielsen er repræsenteret med »Handel og sikkerhed. Nogle overvejelser over sammenhængen mellem Danmarks handels- og sikkerhedspolitik i det 20. århundrede«. Aage Trommer foretager en komparation af Danmark, Norge og Holland under besættelsen. Per Grau Møller skriver om »Kommunalreformen 1970 og kulturlandskabet«, Kay Lundgreen-Nielsen om »Polen i overgangsfasen fra kommunisme til demokrati«. Svensk erhvervs- og økonomihistorie behandles i Rolf Adamsons detailstudium af journalisten J.P. Theorell og Ulf Olssons bredere anlagte »Ekonomisk historia i Sverige. Ett personligt trettiårsperspektiv«. Det sidste bidrag er da som nævnt Kaarsteds politisk-biografiske præsentation af H.P. Johansen. Der afsluttes med en oversigt over Hans Chr. Johansens større arbejder.

Den sidste Danmarkshistorie

Af Jens Chr. Manniche

Søren Mørch: *Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie.* (Gyldendal, 1996). 582 s., 398 kr.

Søren Mørchs bog *Den sidste Dan-*

markshistorie led ved fremkomsten den – muligvis selvforskyldte – vanskæbne at komme i mediernes søgelys på grund af et enkelt kapitel, der bl.a. sammenkædede Socialdemokratiets formandsproblemer 1991-92 og Ritt Bjerregaards

boligsag, men som også havde det videre sigte at belyse avisers og politikeres ændrede vilkår i dag.

En pointe med kapitlet er også at illustrere kaosteoriens forestilling om en meget lille begivenheds langt- og tungtrækkende virkninger (den såkaldte »sommerfugleeffekt«: en sommerfugls flagren kan ende i en tornado et andet sted i verden). Her var det en ferievikars manglende kendskab til folkeregisterreglerne, der via boligsagen og formandsproblemerne til sidst førte til europæisk valutauro 1992-93 efter det danske nej til Maastricht og det knebne franske ja. Og det er jo en svimlende tanke.

Kapitlet bragte adskillige gode socialdemokrater i harnisk, og med pressens vanlige sans for at gøre alting til personspørgsmål og ikke mindst det forhold, at Ritt Bjerregaard (igen!) var involveret, kom det ikke til at gå stille af. Svend Auken skrev en i flere aviser optrykt kommentar, som ud over nogle berigtigelser især glimrede ved sin afslutningsreplik: »Det tiltalende ved Søren Mørchs fremstilling af forhold ved den nyere historie i Socialdemokratiet er den smukke beskrivelse af hans ægtefælle Ritt Bjerregaards indsats i dansk og europæisk politik. I en tid fattig på kærlighed er hengivenhed mellem ægtefolk opløftende.« (bl.a. *BT*, 4.9. 1996, s. 12).

I en vis forstand er dette forløb symptomatisk og en god illustration af noget af det, som er Søren Mørchs hovedtese i bogen, nemlig at en hel række centrale samfundsmæssige institutioner er nået til »vejs ende« (en nøgleformulering, der gentages som en litani bogen igennem) i forhold til den måde, de har fungeret på i nationalstatens epoke. At en interessant og bevidst debatskabende bog i medierne ender med at være en bog, der alene bliver interessant, fordi forfatteren er gift med en kendt politi-

ker, og fordi han benytter hendes politiske skæbne som illustration af nogle mere vidtrækkende pointer, turde vise, hvad der er mediernes karakter i dag.

I det mere og mere internationaliserede samfund »forfalder og forsvinder den politiske kultur, der var nationalstatens« (s. 533), mener Søren Mørch. De ideologiproducerende kræfter er udbrændte. I alle dele af den danske nationalstat er der foregået et opbrud i løbet af de sidste 30 år: »Det viser sig ved afviklingen af landbruget, ved kvinderne, der kom ud på arbejdsmarkedet, ved opbruddet i familiestrukturen, ved væksten i forbrug (og dermed også i forurening). Det har givet sig utallige udslag, hvor problematiseringen af de nye danskere langt fra er det mest betydningsfulde. Det har større konsekvenser, at den politiske struktur, der blev udviklet i 1800-tallet ikke længere fungerer. Partier er ophørt med at være funktionsduelige. De trykte medier, aviser, tidsskrifter og bøger, der var den debatterende offentlighed i nationalstatens epoke, er i dyb krise ...« (s. 398). Og noget tilsvarende gælder fx det sociale sikkerhedsnet (s. 424, 546), skolen (kap. 47), dansk mad (kap. 46) – alt sammen er det nået »vejs ende«.

På den måde er den Danmarkshistorie, Søren Mørch fortæller, i høj grad en samfundskritisk forfaldshistorie. Han bedyrer godt nok, at han ikke beklager udviklingen, han tror ikke på de gode gamle dage og priser, at disciplinering og autoriteter er gået til, men ikke desto mindre får læseren let det indtryk, at det er gået den vej, hønsene skraber.

Det er dog under alle omstændigheder »en tvetydig historie«, som en af fortællingerne hedder. At det nationale fællesskab er på vej ud, betyder blot, at vi er placeret i mange forskellige andre fællesskaber, både lokale og internationale. Konsekvensen må vel så være, at det fremover bliver disse fællesskabers

historier som historikerne skal tage sig af, nu den nationale historie ikke længere giver nogen mening som identitets-skabende faktor. Men i øvrigt giver Mørch ingen anvisninger på løsninger af de samfundsmæssige problemer, han peger på. Han diagnosticerer og analyserer, men spår af princip ikke om fremtiden, konstaterer blot, at enden er nået (jf. s. 378). Men det er ikke til at tage fejl af, at han mener, at omfattende strukturforandringer er uundgåelige. »Ved vejs ende« er vel netop udtryk for dette, for heller ikke Mørch tror på, at historien bare hører op.

Titlen *Den sidste Danmarkshistorie* spiller på påstanden om, at nationalstatens epoke er forbi. Danmarkshistorie har hidtil haft den ideologiske funktion at fortælle os danskere, at vi hænger sammen som en enhed, et folk. Når vi ikke længere orienterer os først og fremmest mod denne enhed, men mod både mere lokale og mere internationale enheder, er det slut med at skrive Danmarkshistorie i klassisk forstand. Derimod kan vi fortælle mange forskellige historier, siger Mørch. På postmodernistisk vis er hans bog »57 fortællinger af Fædrelandets Historie«, som undertitlen er med en klar, og dog ironisk hentydning til A.D. Jørgensen. For hvor A.D. Jørgensens ærinde netop var at styrke det nationale fællesskab, er det Mørchs at pege på, at det ikke længere dur.

Bogen er baseret på en omfattende trykt litteratur, som der heldigvis redegøres grundigt for i et særligt afsnit (man kan dog se, at en sidste redaktion af teksten ikke er fulgt op i litteraturafsnittet, fx Fortællingerne 15, 20, 21). Den falder i otte hovedafsnit, og selv om den i sin form af fortællinger på mange måder får en opsplittet, mosaikagtig, ja næsten splintret karakter, bestående af historier, selv inden for de enkelte fortællinger, så er der dog, trods alt, i en vis forstand tale om en *syntese-*

præget Danmarkshistorie, om end altså »den sidste«. Der er en sammenhæng, trods alle stiløvelser i postmoderne, synsvinkel-diffuse fortælleformer. Og bogen er også traditionel på den måde, at der både er indledende problemformulering, teoretiske overvejelser, fremstilling af et historisk forløb (dansk historie ca. 1848-1996) og afsluttende analyse af, hvor vi nu står.

I det problemrejsende indledende afsnit (»Ved vejenes ende«) er fortællingerne bygget op som »tvetydige historier« omkring en dualisme: fremskridt/ved vejs ende, håndværkets kvalitetsforfald/frigørelsen fra autoriteter, harmoni/foruroligelse, social solidaritet/pensionisters objektgørelse. I det andet afsnit (»Det moderne«) redegør Mørch for sit teoretiske grundlag, pædagogisk og godt pakket ind, men tydeligt under inspiration af først og fremmest den engelske sociolog Anthony Giddens' teorier om moderniteten og den tyske sociolog Ulrich Becks forestillinger om risikosamfundet. Det tredje afsnit (»En nations fødsel«) skildrer tiden fra før 1848 til 1864, hvor man kan fremhæve det glimrende kapitel om grundloven og Treårskrigen, der understreger det ofte oversete faktum, at der her var tale om en borgerkrig. Fjerde afsnit (»Bondelandet«) dækker perioden 1864 til ca. 1910 med linier for landbrugets vedkommende helt frem til o. 1960, mens femte afsnit (»Danmark for folket«) fører frem til o. 1960, inklusive tre fortællinger om Danmark og Grønland. Sjette Afsnit (»Opbruddet«) fortæller om de forandringer, der skete i befolkningens sammensætning og livsstil i overgangsperioden fra det landbrugsdominerede samfund til det urbaniserede industrisamfund siden 1950'erne. Syvende afsnit (»Velfærdsstaten«) tager så fat på nationalstatens ovenfor omtalte forfald (eller omdannelse), mens ottende afsnit (»Et europæisk

land?») løber linen ud og til slut stiller det provokatoriske spørgsmål »Bør der bo mennesker i Danmark?« (svaret er vist nærmest ja – »for dem der syntes her er rart at være«, og så i øvrigt hvis man lægger sig i selen for at bringe læseundervisning og socialpolitik op på EU-niveau; men i øvrigt: »Afmonteringen af den danske nationalstat går helt af sig selv, og det går hurtigt. / Og det var Da-anmak, og det var Da-anmak, olé! olé! olé!« (s. 553)).

Som Danmarkshistorie – uanset om det er »den sidste«, eller netop derfor – har bogen i mine øjne sine mangler – netop ved at være historier, der udvælger bestemte afgrænsede emner, som skal karakterisere et længere tidsrum. Fx bliver tiden 1864-1914 i det store og hele til et spørgsmål om landbruget, højskolen og forfatningskampen tilsat lidt arbejderbevægelse og matadoren H.N. Andersen. Mellemkrigstiden er mest om Stauning og Munch og bankkriserne (som Mørch selv har forsket i), mens fx krisen i 30'erne ikke er vigtig nok til at blive omtalt. Og bogen udvikler sig i den sidste trediedel, som omhandler nutidshistorien efter 1960, i højere grad til et analytisk og diskutende debatindlæg, ofte med mere eller mindre gennemskuelige skjulte hentydninger – fx s. 511: »... aviserne skal sælges, og der er ikke noget der sælger bedre end de menneskelige historier om de kendte, helst på et plan, hvor vi alle kan vinde med. Hvad koster en rejse? Hvor stor må en lejlighed være, før den er for stor?« – eller uargumenterede påstande.

Jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg (der som Mørch tilhører den nye stand af »symbolanalytikere« – vor tids herremænd (s. 415)) er enig i meget af det, som Mørch peger på, men fortællingerne får i forhold til det at være en Danmarkshistorie efterhånden lidt for meget karakter af forvoksede meningsdannende diskussionsindlæg eller kronikker.

Læs fx den både underholdende, informative og øjenåbnende fortælling om dansk mad. Den er fyldt af Søren Mørchs idiosynkrasier – man forstår på ugeblade og den slags, at han er en fremragende kok. Her er der indædt sarkastisk afstandtagen fra »det nationale danske affaldskøkken« af trist og fad babymad (mælk og hakket kød). Så der er ingen grund til at begræde, at »det industrialiserede landbrug i kvalitativ henseende er nået til vejs ende, på samme måde som det danske køkken [og] deres forestående forsvinden ud i tavshed og glemsel« (s. 456). Også andre steder tager idiosynkrasierne overhånd mere end godt er – højskolen fx, som han brækker sig over et par gange (s. 196, 206).

Det er ikke svært at finde noget at kritisere i bogen. Parallelliseringen mellem de radikale og de nationalliberale (fx s. 306) som på nogle punkter nok kunne have noget for sig, må dog undre, når man sammenholder, hvad han skriver om radikale i 28. og 31. Fortælling, med hvad han skriver om de nationalliberale i 13. Fortælling. I det ellers fine kapitel om 1848-49 kan man ved at sammenstille oplysningerne nå til det paradoksale resultat, at der var tale frivillige slesvigholstenske frihedskæmpere (s. 114), der dog havde rådighed over afdelinger af den preussiske hær (s. 116), som stod over for tvangsudskrevne bondsoldater (s. 114), som dog i »ånden fra 1848« viste sammenhold, begejstring og enestående offervillighed (s. 123). Mørch kan også forfalde til forhastede formuleringer. Fx hævder han s. 91, at »den fremragende præstation blev aldrig belønnet eller rost, kun den gode«, hvilket nærmest modsiges af hans skildring af H.N. Andersen, eller hvad med Niels Bohr? Og at påstå, at arbejderbevægelsen i Danmark blev bekæmpet »med en enestående brutalitet og vildskab« (s. 270, 269),

er da vist at devaluere ordenes betydning, ligesom det jo nok er en tilsnigelse at hævde, at demonstranterne på Nørrebro den 18. maj 1992 var »ubevæbnede« (s. 484).

Det er en bog med engagement. Ofte flettes Mørchs private historie ind i fremstillingen – både i tekst og billeder – og det fungerer godt. I det hele taget skriver Mørch godt, om end til tider lidt manieret, sommansir. Billedsiden er fremragende (Knud Ryg Olsen står som så ofte før for billedredaktionen), men man må beklage, at billedteksterne ikke bruges til at udvide teksten, men som regel blot er en gentagelse af den.

Der er mange overraskende og øjenåbnende pointer, ikke mindst når Søren Mørch tager på sig at sprænge traditionelle forestillinger af mytekarakter – ud over hvad jeg har nævnt, kunne der fx nævnes hans gentagne understregning af, at al rationel dansk udenrigspolitik siden 1864 har måttet indse, at Danmarks selvstændighed til syvende og sidst var afhængig af et godt forhold til

Tyskland (bl.a. s. 172), eller hans påpegning af, at hæren har haft større indflydelse på unge mænd end højskolen (s. 187), eller den centrale 24. Fortællings skildring af afviklingen af det traditionelle landbrug som landets hovederhverv, og hvad det har betydet fx for det danske landskab.

Det er en bog, der både ægger til eftertanke og til modsigelse. I skrivende stund, hvor nationalstaten (og det gælder ikke kun »etniske« danskere) fejrer sin monark som et samlingspunkt gennem 25 år, kunne man måske fristes til at mene, at Mørch har erklæret nationalstaten for død og borte en kende for tidligt. Andre vil nok hævde, at denne samling omkring et så anakronistisk symbol i et moderne samfund netop bekræfter hans tese. Under alle omstændigheder finder jeg det forfriskende, at en historiker med nutidsengagement bruger sin faglighed til at søge at provokere eller påvirke sine læsere. Den slags symbolanalytikere er der ikke for mange af.

Danmark besat og befriet

Af Henrik Skov Kristensen

(Besættelsen & Befrielsen) 50 år efter.
Den Jyske Historiker nr. 71, 1995.
128 s.

Arbejderbevægelsen og besættelsen.
Årbog for Arbejderbevægelsens Historie, 1994. 328 s.

Besættelsen i perspektiv. Redigeret af Knud J.V. Jespersen og Thomas Pedersen. (Odense Universitetsforlag, 1995). 116 s.

50-året for Danmarks befrielse blev

markeret på mangfoldig vis, og også den universitære verden bidrog med temanumre og symposier. Med lidt god vilje kan disse tre publikationer betragtes som udspillene fra universiteterne i henholdsvis Århus, København/Roskilde og Odense.

Den Jyske Historikers »(Besættelsen & Befrielsen) 50 år efter« (skal parantesen mon forstås som et udsagn?) indleder med en artikel af Henning Poulsen om